

Aftenlandet

"Den moderne morgenstunds gryende mørke hvor vi hverken kan udholde vore skavanker eller tør vedkende os de midler der er nødvendige for at helbrede dem."

For et par uger siden gik jeg, medens jeg burde være i fuld gang med at skrive dette essay, i stedet rundt ude i den gamle præstegårdshave med min buskrydder. Det er sådan en stor gammel en med benzinmotor, hvor man kan påsætte en ninjaklinge og med nemhed rydde træer på 10-15 centimeter i diameter.

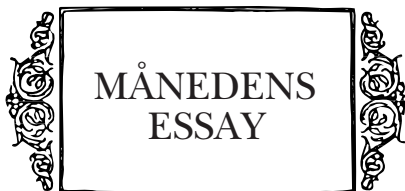
En sådan buskrydder er et ganske typisk produkt af den vestlige kultur, ja nogle ville vel sige, at den er et udmærket symbol på den. At slippe en voksen vesterlænding løs i en skov med en buskrydder svarer lidt til, ville nogen sikkert hævde, at slippe en 12-årig dreng løs i botanisk haves væksthushus med en slangebøsse og ret til at skyde. Og det må jo være en fornøjelse.

Det eneste, jeg havde nået før buskrydder-ningen, var at foretage et par leksikalske opslag for at finde frem til ordet *aftenlandets* etymologi, dvs. oprindelse og historie. Det viste sig derved, at ordet *'aftenland'* og ordet *'vesten'* er et og det samme ord. *Vesten* betyder ganske simpelt det geografiske sted, hvor solen går ned, altså hvor det er aften. Der findes en fælles indoeuropæisk rod for det germanske *west*, det latinske *vesper* og det græske *hespera*. Som de fleste nok ved, så udgør samtlige europæiske, persiske, pakistanske og indiske sprog en enkelt ordklasse, den indoeuropæiske. Omkring år 4000 før Kristi fødsel opstod der ved Volga-floden nord for Det Kaspiske Hav en kultur, som var de fleste dengang eksisterende stenalderkulturer langt overlegen, og som derfor i løbet af de følgende århundreder spredte sig over hele Europa, Persien og Indien.

I dag tales de indoeuropæiske sprog af over halvdelen af jordens befolkning. Kinesere, arabere og østasiater taler noget helt andet. I Afrika er mange lokale sprog i nyere tid blevet blandet med indoeuropæiske. Baskerne i Nordspanien er de eneste i

Europa, som taler en aflægger af de stenaldersprog, der blev brugt før indoeuropæernes erobring. (Ungarsk, samisk og finsk er ganske vist heller ikke indoeuropæiske sprog, men det er en helt anden og senere historie.)

En bonde i Sydindien, en fårehyrde i Iran, en socialpædagog i Danmark og en fisker på olie-støtte i Lofoten bruger ord med identisk rod for ting som far, mor, ulv, laks, ged,

dag, nat, øst, vest, gud, præst, søn, datter, høvding osv. osv. Det indoeuropæiske skelet præger imidlertid ikke kun sprogenes ydre form, men oftest også kulturernes indhold. Når den persiske iranske befolkning, på trods af alt hvad vi oplever for tiden, alligevel synes at være den del af den muslimske verden, som vesterlændinge har nemmest ved at tale med, så skyldes det formentlig vores fælles indoeuropæiske rødder. Der findes i Persien tydeligvis stadig en slags modkultur til Islam.

Også samtlige før-kristne religioner i de indoeuropæiske folk synes at have et fælles skelet, ligesom samfundsoptegningen i oprindeligt 3 stænder, den relativt autonome og i udgangspunktet patriarkalske familie og meget andet er, eller har været, fælles for alle indoeuropæiske kulturer. Og ikke mindst er det tilsyneladende indoeuropæerne, som har indført eller genindført skellet mellem helligt og sekulært og derved selve muligheden for at adskille præstestanden fra krigerstanden. Og netop denne adskillelse er formentlig en af de vigtigste begivenheder i menneskets kulturhistorie. Det er forudsætningen for enhver sekularisering og derved selve mulighedsbetingelsen for den jødiske og græske delvist sekulære

oplysning i århundrederne før Kristi fødsel.

Selve ideen om det frie og autonome subjekt med en selvstændig fornuft og dermed med selvstændig adgang til logos (dvs. fornuft, bevidsthed, rationalitet, mening), således som den blev opbygget i den klassiske antikke tænkning, har indoeuropæisk rod.

Teologisk set er den indoeuropæiske kultur Helligåndens forberedende virke for den græsk-romerske kultur, og den græsk-romerske kultur er Helligåndens forberedende virke for logos' menneskeblivelse i Jesus Kristus. Der må skabes en ide om frihed, for at evangeliets radikale forkyndelse af menneskets frihed kan finde en jord at slå rod i.

*

Og også ordet *vest*, eller *aften*, er altså i udgangspunktet det samme i alle indoeuropæiske sprog. Det er ordet *'hespera'*, altså *vest*, de to disciple bruger under vandringen til Emmaus, hvor de siger til den opstandne Kristus, som de endnu ikke fuldt ud har genkendt:

"Bliv hos os; thi det går mod aften, dagen hælder allerede."

Og denne passage har jo i øvrigt en dyb allegorisk betydning. Det er kirkens bøn om, at dens herre, Kristus, må blive i den i denne korte aftenstund, vi nu lever i. Kirkens tid er altså, kristeligt set, verdenshistoriens aftenstund.

Og det geografiske område, hvor de kristne bor, er følgelig *aftenlandet*. Første gang vi véd, at betegnelsen *vest* er blevet brugt om et fast geografisk sted, er i poesien fra den græske guldalder i 400-tallet før Kristi fødsel. *Aftenlandet* er for de græske digtere landet mod solnedgangen, dvs. Italien. Senere, da udsigtspunktet blev Rom, var det Spanien, som blev *aftenlandet*. *Hesperia* blev til *Hispania* og Spanien. Men med Romerrikets deling blev det, med udsigtspunkt i Konstantinopel, nu hele den vestlige del af det gamle romerrige, som blev *vesterlandet*. Landet *vest* og *nord* for

Balkan, fra Italien til Skandinavien og Irland.

Pave Gregor den store var nok den første, der havde en helt klar forståelse af, at det her, i aftenlandet, var noget helt andet end det Konstantinopel, han selv kendte så godt, som var ved at blive bygget op. Og på trods af Gregors og mange andres store kraft og dynamik i opbygningen af vesterlandet, så var det samtidig en umistelig del af denne kulturs selvforståelse, at den også billedligt talt betragtede sig som aftenlandet. De sidste tiders land.

Europa har aldrig, ligesom Kina, kunnet se sig selv som riget i midten. Hverken geografisk eller historisk. Verdens geografiske centrum har i kristenheden altid været Golgata. Og alene dette er sekulariserende. Stedet, hvor jord og himmel mødes, er uden for vesten selv. Det, som Johannes V. Jensen kalder nordboens medfødte udlængsel, har altid været en del af Kristenheden. Det har været Guds mening, at vesterlændingen altid skal føle sig som pilgrim i verden.

Oftest, når man i Middelalderen tegnede eller beskrev den runde klode, så satte man Golgata med korset på klodens top. Der hvor vi har Nordpolen. Således ser f.eks. Dantes jordklode ud. Landet på den anden side af det hellige land var så østen eller morgenlandet og på denne side vesten eller aftenlandet.

Også tidsmæssigt, historisk, ser man sig som kristen som levende i aftenlandet, i de sidste tider. Den korte tid mellem Kristi himmelfart og hans genkomst ved tidernes ende, hvor alt skal få sin rette skikkelse og Gud blive alt i alle. Den tid, der altid har været så længselsfuldt ventet af de kristne, at disciplene ligefrem misforstod Jesus og troede, at hans løfte om snarlig genkomst betød, at han med sikkerhed skulle komme allerede i deres egen levetid. Og lige siden har næsten hver eneste kristen generation følt den stadige udsættelse af genkomsten som en anfægtelse og som en ansporing til bevidst eller ubevidst at søge efter tegn i samtiden. Således også med Gregor den store.

Gregor var ud af en gammel romersk patricierslægt. Han var en tid præfekt for Rom og boede, sammen med de få tusinde øvrige tilbageblev-

ne indbyggere, ganske bogstaveligt i ruinerne af den tidligere millionby. Han omdannede familiens palæ til et slags akademisk kloster, og da han meget mod sin vilje i 590 blev udnævnt til pave, blev han, som nævnt, i realiteten en af den vestlige kristenheds grundlæggere. En af de få uden hvem også Danmark i dag ville se noget anderledes ud. Men selv var Gregor mere end fremtiden ivrigt optaget af alle de tegn, han i sin samtids Italien så på denne verdens snarlige endeligt og Kristi genkomst.

Og naturligvis ikke som noget negativt. At denne verdens riger går mod aften, betyder jo, at Guds rige er ved at bryde igennem. Den kommende morgenrøde skinner allerede ind i det nuværende mørke, mente Gregor. Gregor formelig samlede på beviser på, hvordan denne kommende virkelighed allerede nu åbenbarede sig gennem daglige mirakler i Italien og i de vidtstrakte nordlige missionsmarker.¹

150 år tidligere havde Augustin sidet med nogle af de samme tanker i sin nordafrikanske bispegård. Han så den romerske verden bryde sammen og barbarerne strømme ind. Og han så heri ikke kun ulykker, men også et saligt evangelium. Forsynets kærlige hånd.

Romerne anså jo ikke blot verden som evig og grundlæggende uforanderlig, de så også Imperium Romanum og pax Romana som historiens mål, således som f.eks. Virgil beskriver det i Æneiden. Men Romerrikets fald demonstrerer, at selv det mægtigste i denne verden er forgængeligt, selv det tilsyneladende mest grundmurede er bygget på sand. Derved bliver romerrikets fald for Augustin det bedst tænkelige bevis på menneskets og dets magtdrømmes grundlæggende tomhed.

Som Johannes Horstmann parafraserer Augustin:

"Hvor udsigten til evigheden åbner sig, hvor skaberen selv tager fat på at sekularisere den verden, som har gjort sig selv evig og hellig og guddommelig – hvilket er noget ganske andet end teologernes sekulariseringsleg i sandkassen, sådan som vi har kendt den i den sidste menneskealder – der bliver alle fæstningsværker løbet over ende, der bliver alle porte og vinduer smækket op på vid gab, og evigheden skarpe lys strøm-

*mer ind i den skumle borg, og får alle timestemningens målsætninger for menneskets liv til at gå til grunde – ved at de bliver afsløret som civitas terrena og således med skam må aflevere værdigheden som menneskeheden må til civitas dei."*²

Kristendommen viser, at menneskelivet er noget meget større end blot livet i den jordiske stad. Mennesket kan slet ikke rummes i den jordiske verden. Det, der sker med kristendommen, er altså en relativisering af den timelige verden. Den sekulariseres.

I det berømte anonyme brev, der er samtidig med Det nye Testaments skrifter, og som hedder "Brevet til Diogenes", forsøger forfatteren at forklare en bekendt, hvad kristendommen er, og pudsigt nok er hans udgangspunkt for forklaringen en sociologisk beskrivelse af de kristnes situation i forhold til det omgivende samfund. Han skriver:

*"De kristne er nemlig hverken ved land, sprog eller optræden forskellige fra andre mennesker. De bor hverken på et bestemt sted i visse byer, bruger et usædvanligt sprog eller iagttager en særegen levemåde. [...] De bor rundt om både i græske og barbariske byer, som det nu kan træffe sig for hver enkelt, og både i klædedragt, levemåde og øvrige livsforhold følger de landets skik, men lægger ikke des mindre en forunderlig, for alle ubegribelig og med deres eget samfund overensstemmende opførelse for dagen. De bor i deres eget fædreland men som udlændinge. De tager del i alt som borgere, men finder sig i alt som fremmede. [...] De gifter sig som alle andre og får børn, men udsætter ikke de nyfødte. [...] De færdes i kødet, men lever ikke efter kødet. De lever på jorden men har hjemme i himlen. De adlyder de fastsatte love, men i deres eget liv når de videre, end lovene forordner. De elskes af alle og forfølges af alle. De lider døden og vinder livet. [...] De ringeægtes og har ære i denne ringeagt."*³

Ligesom hver eneste linie i Det nye Testamente ser man her, hvilken hidtil ukendt styrke de kristne besidder.

Utallige hedenske kilder beskriver de kristnes sagtmodighed og ydmyghed, når de stod over for forfølgelser og modgang. I dag er ydmyghed blevet synonym med svaghed og måske endog kujoneri, men den beskrivelse passer ikke på de første generationer af kristne. Sand kristen ydmyg-

¹ Se f.eks. Peter Brown: The Rise of western Christendom. Blackwell Publishing 1996.

² Johannes Horstmann: Den socialistiske æras døds kamp og menneskets fremtid og håb p. 34. Tidehverv 1977.

³ Oldirkens ældste forkyndelse. Oversat af Marius Th. Nielsen. Lohse 1919.

hed er et udtryk for styrke, for mod og for frimodighed. Den kristne er ydmyg som en skygge af Guds ydmyghed, da han i logos, ordet, blev menneske. Som Paulus skriver i brevet til Philipperne:

Da han var i guddomsskikkelse holdt han det ej for et røver bytte at være Gud lig men han gav afkald og tog tjenerskikkelse på og blev mennesker lig og da han i fremtræden fandtes som et menneske ydmygede han sig selv og blev lydige til døden, ja, døden på et kors. Derfor har Gud også højt ophøjet ham og skænket ham navnet over alle navne, for at i Jesu navn hvert knæ skal bøje sig i himmel og på jord og under jorden, og hver tunge skal bekende til Gud faders ære: Jesus Kristus er herre.⁴

Her har vi logos, som ydmyger sig og netop derved bliver ophøjet og skænkes navnet over alle navne. Det er dette, som er originalen for den kristne ydmyghed. Gud ydmygede sig i suveræn fri vilje. Han ydmygede sig, fordi han ville det. Og navnet på denne vilje er kærlighed. Herved siges det, hvad kærlighed er: Magten der viser sin magt ved at give afkald på den og gøre sig ydmyg. De første kristnes sagtomodighed og ydmyghed var derfor en ydmyghed, der viste deres suveræne styrke. De havde det ståsted, hvorfra de kunne bevæge universet.⁵

Det havde hedenskabets religion ikke. Det kan måske påstås, at hedenskabets mytologi indeholder glimt af tidligere tiders dyrkelse af den suveræne skabermagt, men i hovedsagen er de hedenske guder immanente guder, som er underlagt de samme vilkår som mennesket. De står ikke som fornuftens eller moralens overjordiske garant. Det er så også forklaringen på, at der ikke findes nogen hedensk teologi, lige så lidt som der findes en muslimsk teologi.

Det kan også udtrykkes på den må-

de, at kristendommen har en ortodoksi, en ret lære. Det har hedenskab ikke, og det har islam, hinduisme og lign. i øvrigt heller ikke. De har en ortopraksis, dvs. en ret religionsudøvelse. Og praksis det er jo kulten. Samfundets kult.

Som den jødiske tænker Rosenzweig har formuleret det, så står individet i den hedenske civitas mundi ikke i relation til polis eller til staten som en delmængde over for et hele. Ganske modsat så er civitas mundi, fællesskabet, på forhånd alt. Religionen er ikke som i kristendommen et trøstende opium for folket, som giver del i en anden virkelighed og er derfor ikke en religion, men det kulturelle udtryk for det samlede totalitære system.⁶

Men fandtes der da ikke masser af individuel religionsudøvelse i antikken? Jo, men også det var næsten alene praksis. Snarere end det, vi ville kalde religion, var det en slags magi. Det er en accept af, at der findes kræfter, man må forholde sig til. Som at undlade at gå under stiger, undlade at træde på striberne mellem fliserne i fortovet og den slags. I virkeligheden på næsten samme måde som i vores efterkristne tid med tro på krystaller, stjernetegne, coaching og alskens nyttige terapier. Det er praktiske situationsbestemte forholdsregler i livet, men ikke noget, der viser ud over denne verden. Og de, som bruger dem, har lige så lidt som i oldtiden brug for at få forklaret præcis, hvorfor de virker, og hvordan de hænger sammen med verdensbilledet i øvrigt.

Astrologer skifter jo f.eks. ikke tilbage til et ptolemæisk eller babylonsk verdensbillede, selvom deres påstande er komplet meningsløse uden et sådant. Magiens opgave er nemlig slet ikke at forholde sig rationelt til verden, lige så lidt som det er mytens opgave at forholde sig faktisk til historien.⁷ Hedenskabets præster beskæftigede sig ikke med de højeste ting, med det værendes væren, med det sande, det skønne eller andre metafysiske spekulationer.

Det var kun de kristne, som hav-

de en metafysik. Og det blev de nødt til. For de hævdede, at den Gud, som åbenbarede sig for Moses i tornebusken, og som blev menneske i Jesus Kristus, ikke blot var en del af verden, men hævet over verden som dens årsag og grund. I kristendommen er guden og logos den samme, ligesom myten og historien er det. Gud blev mennesket i tiden.

De kristne havde derved noget, som intet antikt menneske i realiteten havde. De kristne havde, i en virkelig forstand af ordet, en metafysik. De troede på en meta fysis, dvs. på en virkelighed hævet over denne verden.

For snart 100 år siden blev det moderne at sige, at kristendommen ikke er en religion, hvorved man bl.a. understregede, at kristendommen er den store undtagelse. Måske er det i en nutidig kontekst mere relevant at fastslå, at kristendommen er den eneste religion. Dvs. at det kun er kristendommen, som tilbyder mennesket et ståsted udenfor verden, en meta fysis.

Hvor besynderligt det end lyder, så havde de antikke hedenske religioner altså ikke en sådan metafysik. Men det var der andre, der havde, nemlig antikkens filosoffer. Det er kendetegnene for antikkens tænkning, at der næsten aldrig var strid mellem religion og filosofi. Og det skyldes som sagt, at religionen ikke beskæftigede sig med sandhed eller retfærdighed, det sande og det gode. Logos, fornuften, var ikke religionens område, det var filosofernes. Filosoferne søgte efter verdens grundvold, dvs. det værendes væren og bevidsthedens og fornuftens grundvold, logos. Og til dem kom kristendommen og sagde, at det værendes væren havde åbenbarede sig som en personlig Gud med navnet: "jeg er den jeg er."⁸

Og dette er et ordspil på navnet Jahve. Gud er altså på en gang den absolute metafysiske instans, dvs. den første årsag og den ubevægelige bevæger og samtidig en helt personlig Gud, som er konkret til stede i historien. Derfor er treenighedslæren også uundværlig for forståelsen af Det

⁴ Filipperebrevet 2,6-10.

⁵ Se f.eks. Romano Guardini: The end of the Modern world p. 144. Isi books 1998. (1956).

⁶ Alt dette skal naturligvis ses med det forbehold, at antikken som nævnt med sin rationalitet og sin deri indbyggede sekularisering og adskillelse af tro og fornuft også indeholdt kimen til det totalitære systems opløsning. Derfor antikkens relative ustabilitet.

⁷ Om det mytiske verdensbillede se Chesterton: The everlasting man. 1925.

⁸ Joseph Ratzinger: Introduction to Christianity. 1969.

gamle Testamentes Gud. Det er væren selv, logos selv, som i den brændende tornebusk træder ind i verden med navn og tilmed siger, at han er Abrahams, Isaks og Jakobs Gud. Det betyder blandt andet, at han er historiens Gud. Derved brydes hedenskabets cirkulære tid og dets skæbnehjul.

Det, som de kristne teologer kan fortælle de hedenske filosoffer, er, at de har søgt i den sande retning, men naturligvis ikke ved egen kraft fundet det sande svar. Filosofferne søgte det højeste værens væsen i sig selv, men når Gud svarer Moses og giver sig selv et navn og fortæller, at han er historiens Gud, som er trofast mod sit udvalgte folk, så er han noget helt andet end blot et spekulativt symbol. Så har han tværtimod solidariseret sig med verden. Han vandrer med sit folk gennem ørkenen. Han deler i denne forstand skæbne med det.

For at tale med Platon så kan man sige, at værens idé gør sig til ét med de jordiske skygger, og derved vises det, at skyggerne ikke er skygger, men guddommelige væsener. Den jordiske verdens væren er ikke en skygge, den er tværtimod den verden, hvori den almægtige Gud har taget bolig. Da pilgrimmen i sidste vers af Dantes komedie skuer Guds inderste væsen, da ser han "vort eget billede", dvs. at han ser Gud i sin menneskevordelse!

Som Guds folk, som hans børn og arvinger er vi mennesker højt hævet over englens. Lucifers fald forklares i traditionen, f.eks. hos Milton i "Paradise Lost", da også ofte med, at Lucifer som ærkeengel er utilfreds med, at mennesket står højere end ham.

Det værendes væren bliver, kan man sige, ved at være nærværende i Israels historie som den personlige Gud allerede dér til kød og tager bolig i sit folk. Derfor måtte den kristne forkyndelse nødvendigvis forklare sin lære i den græske filosofis rationelle sprog og ikke mytens sprog. Den græske oplysning blev afsløret som et forberedende virke for den sande oplysning. Den græske oplysning skabte det sprog, som den kristne teologi kunne udfolde sig i. I kristendommen har troens sandheder altid skullet forklares og udfoldes i fornuftens sprog.

Clement af Alexandria skriver om forholdet mellem tro og fornuft:

*"Tro ikke at disse ting kun skal modtages i tro, de skal også gøres gældende af fornuften. Det er sandelig ikke godt at overlade disse ting alene til troen. For det er givet at sandheden ikke kan være uden fornuft."*⁹

Det, Clement siger, er ganske simpelt, at kristendommen ikke er en myte. Kristendommen er noget, der er i virkeligheden, og som derfor kan forklares i fornuftens sprog. Augustin citerer et sted den tanke, at de dybeste sandheder kun kan gribes i tro, men tilføjer så, at det jo alligevel er fornuften, som skal fortælles os, at de gribes i tro, og så kommer fornuften alligevel først.

Den kristne teologi har altid holdt fast i, at troens sandheder skal udfoldes i fornuftens sprog, og at vi kan have grundlæggende tillid til, hvad fornuften og erfaringen fortæller os. Tro og fornuft er uadskillelige.

Den græske filosofi havde også tillid til fornuften, men denne tillid var samtidig en del af filosofiens mistillid til verden som til alt fysisk. Den følte derfor næsten intet behov for at undersøge erfaringens verden med fornuften. Det klassiske eksempel er, at Aristoteles, som jo ellers havde øjne i hovedet, fastslog som en kendsgerning, at en tung sten falder hurtigere til jorden end en let sten, og at faldhastigheden altså øges med vægten. Det faldt ham ikke ind at efterprøve sin påstand ved at gå op på taget af sit hus og ud til en høj skrænt og kaste to sten ud.

Den materielle verden var for grækerne noget laverestående end åndens rene verden, men sådan var det ikke i kristendommen. Den guddommelige magt har skabt verden ved sin kærlighed og er blevet til kød og blod i verden. Derfor er det en gudvelbehagelig gerning at leve sit liv i verden, og det er en gudvelbehagelig gerning med sin fornuft at beskrive logos' spor i skaberværket. Derved skabtes naturvidenskaben, og derved skabtes troen på videnskabelige, erkendelsesmæssige og teknologiske fremskridt. Og derved skabtes den enkelte bondes eller håndværkers vilje og evne til at forbedre sin plov eller sin smedje en lille smule hvert år.¹⁰

Langt fra at føle sig som en dværg på skuldrene af en kæmpe har europæisk videnskab og tænkning altid opført sig som en selvsikker gadedreng.

Man udfører vel et høfligt buk for antikkens forfattere, men så kører man i øvrigt videre ad sit eget spor næsten uafhængigt af dem. Det var først de anti-kristne af renæssancens og oplysningstidens tænkere, som forsøgte at skruetiden tilbage og derved skabte ideen om middelalderen. Videnskaben overlevede ikke på grund af denne del af oplysningstraditionen, men på trods af den.

I parentes bemærket skal det siges, at reel empirisk videnskab er aldeles utænkelig i islam. Allah er ikke bundet af kærlighed. Derfor kunne han lige så godt ikke have skabt verden som have skabt den. Og da han er den suveræne hersker, kan han tilmed i det øjeblik gøre verden uskabt, så den aldrig har været. Han har ikke lagt logos eller regelmæssigheder ind i verden. Allah skaber hvert øjeblik hver enkelt ting ved sin suveræne vilje. Begivenhederne i f.eks. et menneskeliv eller i naturen kan derfor deles op i uendelig mange nyskabelser ved Allahs suveræne vilje. Rosenzweig skriver:

"Muslimsk tænkning forudsætter at Allah skaber hver enkelt isoleret ting i hvert enkelt øjeblik. Forsynen er således skåret ud i uendeligt mange individuelle skabelser uden forbindelse med hinanden og som hver enkelt har hele skabelsens vigtighed... På trods af Islams fanatiske insisteren på Guds enhed, falder Islam tilbage til en hedensk monisme[.....]Gud konkurrerer med gud i hvert øjeblik som var det flergudenets farverige stridende himle, som funkler af guder."

Rosenzweig kalder islam for en slags monistisk hedenskab i den forstand, at islam på en gang er en satanisk parodi på kristendommens monoteisme og udtryk for den sorteste polyteistiske hedenskab. Med hedenskab tænker Rosenzweig på den mentalitet og det politiske system, som udelukker individuel identitet. I islam, ligesom i hedenskabet, står individet ikke i forhold til samfundet som delen over for en helhed, for samfundet er alt. Hedenskabet er på denne måde et totalitært system, og islam er det værste af hedenskabet koblet sammen med en kærlighedsløs monoteismes fanatisme.

*

Ovenstående er hvad jeg foreløbig

⁹ Citeret efter Rodney Stark: Victory of Reason p. 7. Random House 2006.

¹⁰ Se f.eks. Rodney Stark: Victory of Reason 2006; Stark: One true God 2001; Stark: The Rise of Christianity, 1996.

havde overvejet, da jeg gik i haven med buskrydderen. Jeg nævnte før, at det at slippe en voksen vesterlænding løs i en have eller en skov med en buskrydder svarer lidt til at slippe en 12-årig dreng løs i botanisk haves væksthus med en slangebøsse og ret til at skyde. Men det var nu slet ikke sådan, jeg følte mig, og når den 12-årige bruger sin slangebøsse, så er det jo i øvrigt også først og fremmest en forberedelse til opbyggelige gerninger i voksenlivet. Når jeg binder sikkerhedsstøvlerne, spænder bæreselen, slår plexiglasviseret ned, klikker maskinen fast til selen og træder hen mod det vildtvoksende krat, så ser jeg mig i al beskedenhed snarere i billedet af f.eks. Clint Eastwood i hans fuldendte lille western *Pale Rider*. En film hvor han – i øvrigt iført præsteskjorte og en samling kudhuller i ryggen formet som et kors – som den navnløse hævner kommer ind i en verden, hvor der hersker kaos og anarki, og hvor magt er blevet lig med ret. Med sin seksløber rydder han op på samme måde som en buskrydder og skaber midt i det vilde vesten et helle af en vis orden og retfærdighed.

Og således også med en civilisation. En civilisation er et lille midlertidigt helle midt i det ellers altopsluggende krat. Og indtil denne dag har krattet før eller siden atter bredt sig.

Det er tilsyneladende endnu ikke sket over vores vestlige kristenhed. Men normalt véd en kulturs indbyggere i øvrigt ikke selv, hvornår det sker. Det kommer helt an på, hvilke kriterier en evt. fremtidig betragter går ud fra. Hvornår ophørte f.eks. antikkens græsk-romerske civilisation? Ja, den ateistiske oplysningsideologi ville vel hævde, at den aldrig ophørte, men blot blev midlertidigt afbrudt i 1500 år af den fæle kristendom. Men bortset fra det, så ville de fleste moderne historikere i dag sige, at den ophørte ca. år 500.

Mange ville vælge det symbolske år 476, hvor den sidste kejser, Romulus, abdicerede. Og sådan var der da også mange i samtiden, som så det. Andre ville som årstal vælge Justinians lukning af Platons Akademi i Athen år 529 eller lukningen af Apollontemplet i Delfi og oraklets forsvinden.

Nyere forskere, jeg har læst, synes til gengæld at mene, at det først var de muslimske invasioner af det me-

ste af det østromerske rige i 600-tallet, som endeligt lukkede og slukkede for den antikke verden. Først med islams fremstormen blev det østromerske rige til Byzans, og vesten blev tvunget til at se sig selv som noget helt nyt. Dette nye begyndte for alvor at gro i 700-tallet og blev til den vestlige civilisation, aftenlandets civilisation. Og den har siden vist sig at være historiens mest effektive til at rydde såvel naturens jungle som menneskets egen junglelov til side.

Således tænkte jeg løseligt, medens jeg med klingens lystigt pløjede mig gennem skovbundens mylder af små og mellemstore ahorntræer og passede på ikke at tage pindsvin, små egetræer og den slags med i købet. Men hvad skabte den vestlige civilisation? Ja, det gjorde kristendommen, således som den vesterlandske variation af den blev formet i årene fra Augustin over pave Gregor den store og frem til Alcuin og de andre ved Karl den stores hof i Aachen omkring år 800.

Og kristendommen havde nogle virkninger, af hvilke jeg nu vil remse et antal vigtige eksempler op:

– Kristendommen afskaffede, som vistnok den eneste civilisation i historien, slaveriet; kristendommen gjorde som den eneste kendte kultur ganske almindeligt arbejde til en dyd. Ved at fremhæve Jesus og urkirken blev den jævne bonde eller daglejer åndeligt set placeret højere end den rige og dannede, hvilket relativerede ethvert jordisk hierarki.

– Kristendommen skabte derved en hidtil uset social mobilitet og derved mulighed for at militær, handel og statsvæsen kunne rekruttere de bedste hoveder fra næsten hele samfundets basis. Det betød ikke, at kristendommen ophævede samfundsklasserne. Europa var jo tværtimod formelt set klassesamfund i alle sine mest blomstrende århundreder, men klasserne blev erkendt som arbitrære, og derfor var de næsten uendeligt fleksible i deres indretning og rekruttering. De seneste hundrede års afskaffelse af klasserne og dannelsen af massesamfundet har da også kun haft negative virkninger, også på den reelle sociale mobilitet.

En bonde eller en småborger, som blev rig, kunne i klassesamfundet oftest ikke selv skifte klasse, men han kunne sørge for, at hans børn kunne

det. Og det har jo vist sig, at når småborgerskabet ikke længere har noget at snobbe op efter, så bliver det i stedet dannelsesmæssigt proletariseret.

– Kristendommen skabte også et ideal om, at alle skulle kunne læse og skrive. Allerede i middelalderen har man, hvis man læser f.eks. Chaucer eller Boccaccio, indtryk af en udbredt læsefærdighed, også i betydelige dele af de nederste klasser. Derfor blev det nødvendigt at opfinde trykpressen. De ældste statistiske undersøgelser af den brede befolknings læsefærdighed, jeg har hørt om, er fra Nordnorge sidst i 1600-tallet. Da indberettede præsterne, at 80 procent af ungdommen kunne læse og skrive. Og det var jo lang tid, før oplysningsfolk og statsmagter begyndte at blande sig særlig voldsomt i folks børneopdragelse. Også på dette punkt er myten om den folkeopdragende formynderstat en konstruktion.

– Og kristendommen gjorde, som den eneste indoeuropæiske kultur, kønnene lige værdige og skabte derved den europæiske kernefamilie som et fællesskab og ikke et patriarkat. Kristendommen er f.eks. den eneste kendte civilisation, hvor det officielt forventes ikke kun af kvinder, men også af mænd, at de er livsvarigt tro mod deres ægtefælle, hvilket naturligvis har været helt afgørende for kønnenes ligestilling. Ingen anden større kultur har så meget som antydningmæssigt fordret dette af mænd.

Kvindernes stilling var i romerriget endnu værre end den senere blev i islam. F.eks. blev 46% af piger i romerriget gift, når de var mellem 12 og 14, normalt med meget ældre mænd. Og ægteskabet blev konsekvent seksuelt fuldblyndet, hvad enten puberteten var indtruffet eller ej. Til gengæld fik de næsten ingen børn, dels fordi mændene bestemte og valgte prævention, aborter og børneudsætninger, og dels fordi mændene valgte den mest effektive form for prævention, nemlig at holde sig borte fra deres hustruer. Ægteskabet var fra kejserens begyndelse i meget lav kurs, og en stor del af befolkningen valgte aldrig at stifte familie.¹¹ Seksuallivet før kristendommen var næsten udelukkende et magtforhold, hvilket er forklaringen på det, der har undret mange forskere, nemlig at det for selv romerske soldater, når de skulle have fat i en prostitueret, ikke betød al-

¹¹ Rodney Stark: *Cities of God*. Harper 2006.

verden, om det var en ung kvinde eller en ung dreng. Seksualiteten udsprang alene af en korrekt magtrelation og ikke så meget af det andet subjekt. Når man så læser Paulus 1. brev til Korinterne kap. 7 ser man, hvordan kristendommen med nødvendighed skabte en helt ny verden. Paulus skriver om samlivet:

"Manden skal yde sin hustru, hvad han er hende skyldig; ligeledes også hustruen sin mand. Hustruen råder ikke over sit eget legeme, det gør hendes mand. Ligeså råder heller ikke manden over sit eget legeme, det gør hans hustru."

Fordi "tiden er knap", som Paulus skriver, fordi verden "i sin nuværende skikkelse går mod sin undergang", derfor står vi alle lige over for Gud.

I Romerriget skabte aborter en voldsom overdødelighed blandt kvinder, ligesom en ganske stor del af kvinderne derved mistede deres frugtbarhed. Herudover blev nyfødte piger konsekvent sat ud. Der var under 40 kvinder for hver 60 mænd. Under en nylig udgravning har man i et enkelt kloakrør under en romersk badeanstalt f.eks. fundet hundrede skeletter af nyfødte piger. Det var legalt og ingen, bortset fra jøder og kristne, så noget forkert i det. Allerede før Kristi Fødsel begyndte romerrigets befolkningstal derfor at falde, og ingen kejserlige forsøg på tvangsløvgivning virkede. Jøderne derimod havde en helt anden familiestruktur. Det var formentlig hovedårsagen til, at jøderne omkring Kristi fødsel allerede udgjorde 7-8% af romerrigets befolkning, ligesom kristendommens vækst i de første århundreder ifølge mange forskere lige så meget skabtes af den helt nye holdning til kvinders, børns og fostres menneskelighed som af omvendelser. Det, som gjorde kristendommen til flertalsreligion i Romerriget, var altså i hovedsagen de samme demografiske faktorer som - alt andet lige - i løbet af de kommende få årtier vil skabe muslimske flertal i de fleste europæiske lande. Men de værdier, som førte til de demografiske resultater, var helt modsatte.

- Den kristne autonome kernefamilie, som om sit hjem kan sige, at "mit hjem er min borg", og som i enestående grad har formået at tage vare om sine børn og sine syge og gamle, er formentlig den stærkeste menneskelige enhed i verdenshistorien. Og den var byggestenen i al vestlig kultur. I løbet af få hundrede år skabte den den største blomstring af menneskelig skaberkraft verden har set og tilmed befol-

kede den andre kontinenter med vel cirka en milliard mennesker af europæisk afstamning. Selv pestepidemier, der udslettede op mod en tredjedel af befolkningen, var kun små bump på dens vej. Ja, kriserne blev anledning til talrige rationaliserende teknologiske fremskridt.

- Kristendommen skabte det frie menneske, som kun er bundet af sin samvittighed og ikke af andres mening. Hvor andre kulturers største frygt er den ydre skam, er kristenmenneskets største frygt den dårlige samvittighed. Hedningens og muslimens største frygt er at falde ud af den sociale konvention, den kristnes eneste frygt er at falde bort fra Gud. Det er forskellen på skam og synd. Og hvor skam fører til konformitet i det sociale, så fører begrebet synd i kristenheden til, at mennesket ophøjes, ja sættes over englenerne.

- Kristendommen skabte altså ganske enkelt tanken om det enkelte menneskes lige værdighed.

- Kristendommen skabte mennesket som individ i vores forstand. Mennesket bliver til menneske ved, at det er en synder, som får sine synders forladelse og derved genfødes som Guds eget barn. Som en del af den hellige treenighed.

- Ved at enkeltmennesket på denne vis guddommeliggøres, derved vendes forholdet mellem individ og samfund også på hovedet i forhold til hedenskabet. Individet og familien er det evige, medens samfundet er det arbitrære, det midlertidige og tilfældige. Kristendommen skaber derved minimalstaten i modsætning til den altid totalitære hedenskab og islam. I hedenskabet er individet og familien til for fællesskabets skyld. I kristenheden er staten alene til for individets og familiens skyld. Familien er en skabelsesordning, hvorimod staten er noget midlertidigt, som blot skal holde synden i ave i den faldne verden. Kristendommen skabte derved staten, hvor også herskeren er bundet af loven og det folkelige fællesskab; kristendommen skabte derved den folkelige nationalstat med sammenhængskraft, retssikkerhed og lighed for loven.

- Og ikke mindst skabte kristendommen den lineære tid og er derved selve mulighedsbetingelsen for ideen om stadige teknologiske og økonomiske fremskridt.

Alle disse ting gjorde især tiden mellem år 800 og 1100 til formentlig den periode i verdenshistorien

med den hurtigste teknologiske udvikling og den største velstandsmæssige fremgang, der nogensinde er set. Det, som kaldes de mørke århundreder, er formentlig de lyseste, der har været. (Selv klimaet var bedre. Grønland var faktisk ligeså grøn som den ifølge klimaforskere atter kan håbe at blive om 100 år.) Og siden middelalderen har vi levet af frugterne af det træ, som dengang blev plantet. Vi har levet af renterne af den hovedstol, som dengang blev opbygget. Og frem til år 1900 blev hovedstolen stadig udbygget.

Når det er sagt, så skal det naturligvis også fastslås, at kristendommen ikke i sig selv har skabt nogen som helst af disse ting. For evangeliet har ingen opskrift på samfundsindretning. Men at kristendommen ikke har en opskrift på samfundsindretning, det har så den samfundsmæssige og kulturelle bivirkning, at den sætter mennesket fri i et i denne forstand afmytologiseret og sekulariseret rum. Kristendommen er antitotalitær, medens såvel hedenskabet som andre monoteistiske religioner i realiteten er totalitære.

Derfor så man, frem til højmiddelalderen, at netop de steder, hvor man brugte allermest tid på bibellæsning, teologiske studier og kirkegang - dvs. klostrene - også var de steder, hvor man gjorde de nye opfindelser og eksperimenterede med rationalisering.

- F.eks. opfandt man i 800-tallet hjulploven og seletøjet til heste, hvilket i løbet af få år fordoblede landbrugsproduktionen og derved skabte en rigdom, som kunne brødføde det dobbelte antal mennesker i forhold til tidligere. Før seletøjet kunne man kun bruge okser til pløjning, men nu fik enhver bonde heste, der kunne trække meget mere, f.eks. vendedloven med hjul, således at f.eks. også den hårde lerjord kunne dyrkes. Og man opfandt den drejelige hjulaksel, det flerdobbelte hesteforspand, hesteskoen og stigbøjlen, hvilket helt forandrede krigsførelsen og transportmulighederne.

- Samtidig opfandt man overløbsvandmøllen, dvs. den maskine, som alle senere maskiner er et barn af. Vilhelm Erobreren fik i 1000-tallet optalt antallet af vandmøller i England. Det var på 5624. År 1100 var der på den del af Seinen, der ligger omkring Paris, i gennemsnit en vandmølle for hver 30 meter. Samtidig opfandt man den effektive vindmølle, der som be-

kendt bl.a. afvandede Nederlandene og derved skabte Europas rigeste landbrug.

- Og mange af disse møller blev tilmed udbudt på anparter, dvs. aktier, hvormed den folkelige kapitalisme var født.

- Og ikke mindst opfandt man i 800-tallet skorstenen. Ingen tidligere kultur havde forestillet sig muligheden af at have åben ild uden fri røgudvikling. Skorstenen er ganske enkelt et civilisatorisk tigerspring.

- Og i 1100-tallet opfandt man den slebne glasprisme, dvs. brillen og forstørrelsesglasset, hvilket jo ofte fordoblede håndværkeres og litteraters aktive arbejdsliv.

- Skorstenen og brillen skabte til sammen muligheden for den indenørs håndværks- og industriproduktion, som samtidig især blomstrede i Nederlandene og Norditalien.

- Mange af disse opfindelser eksisterede også antydningvist i Romerriget og i f.eks. Kina. Kina opfandt jo f.eks. krudt og trykpresse. Men Romerriget og Kina var såvel åndeligt som politisk fanget i en totalitær spændetrøje, som gjorde samfundet ufleksibelt og ude af stand til at bruge sine opfindelser. Der findes som bekendt endda antikke forløbere for dampmaskinen, men det viser netop antikkens totalitære stivhed, at man ikke kunne se mulighederne i den.

- Kun kristendommen skabte muligheden for den blanding af teori og empirisk undersøgelse, som er naturvidenskabens og teknologiens nødvendige forudsætning.

- Kristendommen skabte kapitalismen. For første gang fik man i middelalderens klostre ideen om, at skabelsen af rigdom ligefrem kan være en gudvelbehagelig gerning. Jeg har ikke set dette ordentligt begrundet, heller ikke af Max Weber, men jeg tror, det kan gøres på følgende måde:

I naturen er kampen om rigdom et nulsumsspil. Dvs. at når en gazelle spiser græsset, så er der en anden gazelle, som ikke får noget at spise. Når løven spiser, dør zebraen. På denne måde er naturens orden et nulsumsspil. Alle kæmper om den samme lagkage. Og sådan har man også altid tidligere troet, det var blandt mennesker. At den enes rigdom var den andens fattigdom. Der var en fast lagkage. Derfor har mange kristne og

så troet, at det at blive rig er i særlig grad syndigt.

Men med den teknologiske udvikling i middelalderens klostre indså man, bevidst eller ubevidst, at det ikke er tilfældet. Kampen om rigdom er ikke et nulsumsspil om den samme lagkage, for rationalisering, teknologi, specialisering og handel kan forøge den samlede velstand. For første gang i historien indser man, at den enes brød også kan blive den andens brød, idet selve lagkagen vokser. Det kan den, fordi mennesket ikke kun er et dyr, fordi tiden ikke er cirkulær, og fordi det ikke passer, at der intet nyt er under solen. Mennesket er skabt i Guds billede og har del i den guddommelige logos. Derfor kan mennesket i denne relative verden være skabende, være kreativ. Det er forudsætningen for kapitalismen, for naturvidenskaben og i øvrigt også for al europæisk litteratur. Mennesket som skaber.

Mennesket kan ved egen kraft gøre lagkagen større. Og når dette er indset, så kan man aldrig finde på at have et progressivt skattesystem, så ved man, at det tværtimod er lovens vigtigste opgave at beskytte individets frihed og den private ejendomsret. Og især mod staten. Især ejendomsskatter, arveafgift og generel ret til ekspropriation er klokkeklare brud på ejendomsrettens ukrænkelighed.

Samfundets opgave er økonomisk set at respektere individets frihed, sikre ejendomsrettens ukrænkelighed, minimere skatteopkrævningen og forhindre enhver form for inflation. Inflation er jo ikke andet end skjult skat ved hjælp af statens seddeltrykkeri. Det var disse hjørnesten for kapitalismens velstandsskabelse, som Ricardo og Adam Smith formulerede i 1700-tallet, men som skjult havde været til stede på de steder og i de tider, hvor Europa tog tigerspring frem i udvikling.¹²

- Og på samme måde, som kristenmennesket bruger sin frihed til at skabe velstand, bruger han den til at skabe kunst. Den polyfone og kontrapunktiske musik, som den opstod i klostrene og nåede sin glanstid i de kun 150 år, der gik fra Bach til Wagner, må vel rimeligvis siges at være det største, menneskeånden har frembragt. "Kunst der Fuge" eller blot et lille stykke som Bachs kantate 147,

"Jesus bleibet meine Freude" udtrykker, ligesom tredje akt af Shakespeares Kong Lear, på sublim vis aftenlandets verdensfølelse. Den metafysiske længsel, der som Rembrandts ansigter lyser ind i det store tavse og mørke rum. Aftenlandet, hvor morgenrøden lyser ind og derved på dialektisk vis allerede er foregrebet. Og det var vel at mærke kunst, som en meget stor del af befolkningen i det gamle Europa brugte og værdsatte.

Jeg læste for nyligt Pepys' dagbøger fra tiden omkring Londons brand i 1666.¹³ Han bemærker, at næsten hver eneste flygtningefamilie havde musikinstrumenter, og at der tilmed var cembaloer på mere end hver anden af de hundredvis af både på Themsens, hvori folk flygtede fra branden. Næsten ikke et hjem i London i 1666 var tilsyneladende uden musikudøvere blandt beboerne. De ældre dele af befolkningen i 1666 havde sikkert set førsteopførelser af Shakespeares skuespil. Og nogle af de unge kunne i deres liv nå at opleve Händels og Bachs musik. Hvilke tider!

*

Tilbage i den anakronistiske præstegård gik buskrydningen lystigt, men al fornøjelse får jo en ende, og pludselig steg motorens omdrejninger i et par sekunder, flerdobledes igen i et enkelt sekund og gik så ud.

Der var sket det ganske banale, at den var løbet tør for benzin og i stedet sugede ekstra luft ind i karburatoren, hvilket så, som altid, når man tilsætter ilt til en forbrænding, fik omdrejningerne til at øges et kort øjeblik for så at dø ud, da den sidste benzindamp var eksploderet under stempet.

Og er det ikke netop sådan, tænkte jeg, det her omkring år 2000 er gået med de vestlige samfund? De er så skinnende og højglanspolerede som nogensinde og kører tilsyneladende for fulde omdrejninger. Men måske er det blot et udtryk for, at de har opbrugt deres brændstof og har en kort opblussen, mens karburatoren suger for meget ilt ind. De har tilmed dårlig samvittighed over deres effektivitet.

På vej hen til garagen efter benzin lod jeg dette billede glide over i den traditionelle fortælling om adelsfamilien, som for at opretholde sin vel-

¹² Se f.eks. David Gress: Velstandens kilder. Borgen 2007.

¹³ Pepys Dagbog. Martins forlag 1943.

stand og sin glans i verden først fælder skovene og derefter belåner jorden. Jo mere forarmet, den reelt bliver, jo mere behov får den for at stråle udadtil. Det er den udvikling, som i finansverdenen hedder at tære på hovedstolen, eller som i et samfund hedder at lade seddelpressen køre. Er man først begyndt på det, er ruinen nært forestående.

*

Da despotiets mørke kort før Kristi fødsel sænkede sig over den tidligere frie romerske republik og den frie romerske borger, beskrev den store historiker Titus Livius det således:

"Den moderne morgenstunds gryende mørke hvor vi hverken kan udholde vore skavanker eller tør vedkende os de midler der er nødvendige for at helbrede dem."

Når Livius på denne vis beskriver sin samtid som en mørk tids dagning, så er det ikke defaitistisk. Nej, det er for det første blot realistisk. En beskrivelse af, at de dyder og værdier, som i århundreder har sikret Rom og dets borgere frihed, ære og retfærdighed, at disse dyder er næsten forsvundet og nu først og fremmest kan kendes på deres fravær.

For det andet er det en opfordring til samtiden om at tage sig sammen og finde tilbage til fundamentet. Det er nødvendigt, hvis samfundet skal overleve eller blot have forlænget sin dødsstund en smule.

Og man må trods alt sige, at Livius' og mange andres advarsler fik en virkning. Republikken blev aldrig genskab efter Cæsars militærdiktatur, og det blev heller ikke den frie romerske bondestand, hvis flid og hvis enestående opdragelse af sine sønner til loyalitet, disciplin og tapperhed i århundreder havde gjort Rom næsten uovervindelig.

Alligevel lykkedes det igen og igen den romerske adel at hive sig selv og imperiet op ved hårene og gennem næsten 400 år i hovedsagen sikre imperiet den ydre fred.

Livius' projekt kan på en vis måde siges at være det samme som den nutidige store historiker Arnold Toynbees. Han beskrev i 1950'erne, hvordan enhver civilisation på højden af sin magt bliver blændet af det, han kalder udødelighedens fata morgana. Civilisationen bliver overbevist om, at den er den endelige version af men-

neskelig samfundsopbygning. I deres storhedsvanvid ser indbyggerne ikke længere deres samfund som det lille og enestående mirakel, det er, nemlig som et lille læskur i ødemarken, men i stedet som målet for al menneskelig stræben. Og det er naturligvis hybris. Som Huntington skriver: *"Samfund som tror at historien er slut er sædvanligvis samfund hvis historie er nedadgående."*

Tænk f.eks., da England fejrede dronning Victorias regeringsjubel i 1897. England regerede uindskrænket over verdenshavene, over ca. en femtedel af jordens overflade og en endnu større del af verdens befolkning. Og det gjorde man med den mindste hær, et imperium nogen sinde har haft. Så lille, at Bismarck engang bemærkede, at hvis den britiske hær skulle finde på at betrede tysk jord, så ville han lade den arrestere! Det britiske imperium var år 1897 det rigeste, mægtigste og mest humane imperium, verden nogen sinde havde set.

Churchill beskriver i sine ungdomserindringer¹⁵, hvordan det, da han, efter at faderen havde erklæret ham uegnet til andre uddannelser, men til gengæld under en sjælden visitation set ham lege passioneret med tinsoldater, begyndte sin officersuddannelse på Sandhurst i 1893, var umuligt at finde et sted i imperiet, hvor et skud blev affyret i vrede, og at han derfor i ferien blev nødt til at rejse til Cuba, hvor Spanien bekæmpede en oprørshær. De medaljer, som udløses af deltagelse i kampe var næsten ikke-eksisterende i den britiske hær, og tapperhed var noget, man udviste på polobanen.

Som man ofte har hørt nye generationer gøre det, så forbandede Churchill og hans jævnaldrene, at de levede i så fredelig en tid, og at næsten alle spåede, at det tyvende århundrede ville blive endnu mere fredeligt og fremgangsrigt. (Kun klartseende profeter som Nietzsche og Dostojevski kunne se det tyvende århundrede som det mareridt, det i virkeligheden blev. Et mareridt, som kan vise sig blot af være et prælude til det 21. århundredes sande tragedie. En tragedie er jo først fuldbrydet, når der ikke længere er nogen deltagere tilbage, som kan græde over deres skæbne. Og denne situation er godt på vej. Allerede i dag er det blevet tomt

f.eks. at henvise til et såkaldt "tavst flertal".)

Der var, mente man i 1897, ikke længere plads til adelsmænd og krigere i verden. Historien havde nået sin slutning, koloniernes befolkninger ville snart blive civiliserede og lære at bestemme selv. Og de ville naturligvis bestemme sig til at blive kopier af den engelske middelklasse, evt. klædt i lettere eksotisk tøj. Og i øvrigt ville de europæiske folkeslag helt automatisk overtage en betydelig del af verden, da vores befolkningstal voksede meget hurtigere end de kinesiske, muslimske osv.. Da Karen Blixen rejste til Afrika i 1913, forventede man fortsat, at det østafrikanske højland, ligesom Sydafrika, Australien og New Zealand, ville blive europæisk. Det kunne også være sket, men omkring 1910 holdt samtlige vesteuropæiske lande pludselig op med at producere et befolkningsoverskud. Det skete først i Frankrig, hvilket i øvrigt var en af de offentligt udtalte årsager til, at den franske generalstab i 1914 presede på for at iværksætte første verdenskrig. Man kunne se, at man 10 år senere ikke ville have tilstrækkeligt med soldater, da den tyske fertilitet faldt senere end den franske.

Ligeledes mente de tyske strateger, f.eks. Ludendorff og Hindenburg, som allerede dengang drømte om lebensraum og ressourcer mod øst, at det var sidste chance, hvis man skulle overvinde de talmæssigt og ressourcemæssigt overlegne russere, inden den russiske infrastruktur og industriproduktion var tilstrækkeligt udbygget. Og planerne var langt fra urealistiske. Et Tyskland med ryggen fri mod øst og med adgang til Ruslands naturressourcer ville have været en supermagt helt på linie med USA i det 20. århundrede. Men da kristendommen på forhånd var forladt, ville det have været et totalitært og gennemmilitariseret Tyskland.

Bortset fra dette sidste punkt tænkte man i 1897 altså ligesom progressive mennesker i 1997 og 2007. Historien er slut, og vi kommer alle til at leve i en global landsby. Alle ønsker jo i bund og grund at være ligesom en typisk Politiken-abonnent. At påstå, at der kunne findes andre idealer i verden end dem, der kendetegner en gymnasielærer i Valby, er underligt nok racistisk og intolerant.

Men netop da det britiske imperi-

¹⁵ My early life. 1930 Dansk oversættelse: De unge år. 1948.

um synes allermest mægtigt, var det allerede ved at miste sin magt og derved sin uafhængighed. Ja, allerede da Disraeli i 1870'erne indså det uomgængelige i, at England påtog sig imperierollen, var Englands position i verden økonomisk for nedadgående. USA havde allerede overhalet, og Tyskland buldrede frem.

Og samtidig var de kulturelle, sociale, politiske og moralske dyder, som havde skabt kongerigets (og de øvrige europæiske landes) storhed, for nedadgående. Næsten alle de officerer, der blev uddannet sammen med Churchill, døde i mudderet i de første måneder af første verdenskrig, og de få procent, som vendte hjem, vendte hjem til en verden, hvor f.eks. den nøje afstemte magtdeling mellem de på en gang rodfæstede og fleksible samfundsklasser, som frem for noget havde sikret Englands særegne blanding af stabilitet og fornyelseskraft, var endegyldigt borte.

For første gang i de indoeuropæiske folkeslags 6000 år lange historie skabte man i årtierne op mod første verdenskrig det endegyldigt klasseløse samfund. Dvs. et samfund, hvor man ikke længere har et moralsk og dannelsesmæssigt ideal at stræbe efter. Udviklingen accelererede fra midten af 1800-tallet, hvor det blev tydeligt, at det fra nu af var adelen, der efterlignede borgerskabet, og ikke omvendt. Og efter første verdenskrig var enhver illusion borte. Nu fandtes der kun den store grå masse med samme meninger, samme smag og samme mål i livet. Den altid labile og altid omstillingsparate storbymasse med dens feberhede liv.

Men det var kun én af utallige ændringer, der skete med vesterlandet omkring første verdenskrig, og som forvandlede den vestlige verden til en skygge af sig selv. Buskrydderen løb tør for benzin. Og nu kører den febrilske på den sidste benzindamp og overdrevet iltindtag.

*

Alle de ting, som skabte vesterlandet, og som gjorde den til den stærkeste civilisation, verden har haft, alle disse ting er så at sige blevet rullet tilbage. Det gælder den autonome familie, det gælder individets frihed, det gælder ejendomsrettens ukrænkelighed, det gælder privatlivets ukrænkelighed, det gælder retssikkerheden, det gælder ikke mindst bundetheden til samvittigheden, det gælder i rea-

liteten kønnenes lige værdighed osv. Alle kristendommens bivirkninger er forsvundet eller på vej til det, fordi det, der forårsagede bivirkningerne, dvs. den kristne forkyndelse, ikke længere bliver hørt.

Tilbagerulningen skete i præcis det øjeblik, kristendommen ophørte med at være vores kulturfundament og fundamentet for staten, men i stedet blev betragtet som en privat specialitet. Det er kun, når staten beken-der sig som en kristen stat, at den er i stand til at adskille religion og politik, ligesom det kun er ham, der hører evangeliet om søndagen, som er i stand til om mandagen at være menneske først og kristen så.

Staten frigjorde sig fra kristendommen og blev derved ikke længere holdt nede i syndens verden. Nu vil den i stedet frelse verden. Vi har fået genskabt hedenskabets totalitære samfund og dets én-foldige menneske. Og tilmed i langt værre skikkelse end det gamle hedenskab. Det efterkristne hedenskab er tifold værre end det før-kristne.

Selv den skygge af logos, af rationalitet, som hedenskabets indeholdt, er nu truet. Vores samfund – fra filosofernes skriveborde til popsangernes diskoteker – er præget af en dekonstruktiv postmoderne fornuftskepsis. Og hvor har man før set monistisk hedenskab uden logos? Det har man i islam. Derfor den dybe kærlighed mellem nutidens avantgarde og islam

*

Det moderne aftenlands totalitære træk blev som sagt for alvor synlige i løbet af første verdenskrig. Da begyndte man for første gang i tusind år at ophæve skellet mellem offentligt og privat, mellem ånd og materie og mellem religion og politik. Og de tre ting hænger uløseligt sammen. Første verdenskrig blev vestens første "totale krig". Der blev i samtlige lande de facto indført en slags undtagelsestilstand, som gav staten ret til at forme og dirigere næsten ethvert tænkeligt aspekt af det sociale, økonomiske og endda private liv. Og havde man troet, at udviklingen skulle gå den anden vej, da krigen endelig var slut, tog man frygteligt fejl. Vi har siden levet i denne undtagelsestilstand. Krigen havde synliggjort statens helt nye rolle.

USA har igennem hele det tyvende århundrede haft en underlig dobbeltrolle: Medens de fleste planer for so-

ciologisk, psykologisk og pædagogisk ingeniørkunst blev udtænkt og afprøvet i USA, så var det kun i Europa, at det hele blev implementeret.

Medens eliteerne i USA var mindst lige så fanatiske som de europæiske, så trængte deres idealisme kun igennem i et mindretal i befolkningerne, hvilket skyldtes det, som allerede saglig Toqueville bemærkede, nemlig at folk stadig gik i kirke i USA. Derfor, og kun derfor, eksisterer der stadig en vis adskillelse af religion og politik i USA i den forstand, at der findes noget andet end politik. Der findes en anden verden end *civitas mundi*, nemlig *civitas dei*, Guds by.

Sagen er jo i øvrigt, at det ikke var første verdenskrig, som skabte den moderne sociale ingeniørkunst. Den blev undfanget af visionære mennesker i 1700-tallet, den blev stadig udbygget i 1800-tallet, og den blev til ægte videnskab, efter at Darwin til samtidens store jubel havde fastslået, at mennesket ikke er andet end en højtudviklet abe. Der gik et næsten uimodsagt og endnu lydende jubelråb gennem det ganske vesterland, da Darwin forkyndte dette budskab. Alle tillagde det straks religiøs betydning. Endelig var man fri for at være en synder og fri for at være et guddommeligt væsen. Det blev straks forstået, at der nu kun var én værdimålestok tilbage i verden, den målestok, der er fælles for mennesker og dyr: Magten. Det åndelige fundament for det tyvende århundredes totalitære bevægelser lå fuldt færdigt allerede i 1880'erne.

Mennesket er et dyr, og siden Descartes havde det ligget fast, at et dyr ikke er andet end en maskine, et kompliceret urværk. Ergo er mennesket en maskine. Derfor kan det omformes og bringes i harmoni med andre maskiner, så de tilsammen udgør en enkelt kraftfuld enhed. Og ligesom det i husdyravl ikke er den enkelte ko, men selve fremavlingen af den stadig bedre ko som betyder noget, således var individet nu ligegyldigt. Mennesket var blevet til statistik. Det var dette budskab, Darwins apostle, såsom Thomas Huxley, råbte ud over hustagene i det ganske Europa. Og da budskabet faldt sammen med den måske rent intellektuelt skarpeste og mest klarhjernede generation af uddannede unge mænd, verdenshistorien har set, var virkningerne større end vel selv Rousseau kunne have drømt om.

Individet var væk og massen var

blevet skabt. Det statistiske menneske. Mennesket som kun har identitet ved at være en del af folkelegemet, af civitas mundi. Der er ikke længere noget alternativ til livet i civitas mundi, derfor er der heller ikke længere noget skel mellem religion og politik eller individ og samfund, mellem ånd og materie.

Og derfor den store jubel hos alle europæiske intellektuelle, da første verdenskrig brød ud. Og jubelen var størst der, hvor afkristningen var længst fremme, nemlig i Tyskland. Som det første sted i Europa var religionen per statsdekret blevet reduceret til en privatsag, der alene angik det indre følelsesliv, og som skulle underordnes loyaliteten mod staten. Civitas dei blev fra nu af kun accepteret, hvis den underordnede sig civitas mundi. Civitas mundi er det faste og civitas dei det altid relative og fleksible. Det er denne underordning, man i dag i virkeligheden taler om, når man ønsker at holde religionen ude af det offentlige rum osv.

For første gang havde man ved første verdenskrigs udbrud nu den sande massehær og hele samfundet omdannet til en velsmurt motor. Næsten uden grus i maskineriet blev verdenshistoriens største logistiske operation sat i værk i august 1914 og gennemført. I løbet af 2 uger stod 10 millioner kampklare, veltrænede og veludrustede soldater klar ved fronten. I alt blev 65 millioner soldater indkaldt til krigstjeneste i første verdenskrig, hvoraf 9 millioner døde, og 20 millioner blev sårede. (Dertil skal så lægges 10 millioner civile ofre).

*

Fra at stå for ganske få procent af den samlede aktivitet i samfundet, stort set begrænset til militær, politi, kirke, vejdrift og fyrvæsen, blev staten fra første verdenskrig og fremefter nu den, der gennem udbredt racehygiejne skulle bestemme, hvilke børn der blev født, gennem sundhedsplejersker bestemme hvordan de blev passet, gennem pædagoger hvordan de blev opdraget, hvilke værdier de fik. Osv. osv.

Et helt afgørende syndefald var noget så simpelt, som da staten påtog sig det moderne sundhedsvæsen. Der er jo det ganske grundlæggende problem, at mennesket er et døde-

ligt væsen, og så længe det problem ikke er løst, og vi i øvrigt begynder at forfalde fysisk som tyveårige, så længe dette er tilfældet, vil der altid være brug for mere sundhed. Staten har altså påtaget sig en opgave, hvor det er principielt umuligt at få midler nok. Derfor har staten med sygdoms- og forsorgsvæsenet fået en kilde til ubegrænset vækst og frataget enkeltmennesket og familien deres fornemste funktion som den svage og syges beskytter. Når staten først har dette område, vil befolkningerne altid tigge den om at blive endnu større. Som Mark Steyn har sagt, så er det et fuldkomment tegn på Europas fallit, at forsvarsministerposterne her er noget, man nødtvunget påtager sig på vej til noget langt mere prestigefyldt såsom sundhedsminister!

Et andet klart tegn på statens storhedsvanvid blev som nævnt, at skolen nu ikke længere bare skulle formidle kundskaber og tradition, men tværtimod nu helt officielt blev et middel til folkeopdragelse. Med nye skolelove blev det skolens vigtigste opgave at skabe en ny slags mennesker.

Og måske endnu vigtigere så fik staterne under første verdenskrig smag for også at ville styre den økonomiske udvikling. Hvor mærkeligt det end lyder for os i dag, så havde staten før da stort set ikke ført økonomisk politik. Men første verdenskrig udviklede kommandoøkonomien, og med kommandoøkonomi opstår der varemangel, som så skal afhjælpes af rationeringsmærker, som så igen dels ødelægger fundamentet for det frie initiativ og dels kriminaliserer den frie prissættelse af varer osv. At dette på nogen måde gavnede krigsindsatsen, mangler endnu at blive påvist, men det gavnede statens følelse af magt. Og siden er markedet i Europa aldrig igen blevet sat helt frit. Og f.eks. er ejendomsrettens ukrænkelighed aldrig blevet genindført. Det som lige siden Magna Carta var en ukrænkelig ret, det kan nu tilsidesættes af utallige myndigheder.

Den eneste grænse for statens vækst synes at være, hvilken byrde den private del af samfundet har haft mulighed for at bære uden at bryde helt sammen. Og det har vist sig at være mellem 55 og 60% af bruttonationalproduktet. Danmarks foreløbige rekord er 59,6 % i 1995.¹⁶ Siden er det faldet lidt, men det skyldes ale-

ne, at renten og dermed statens renteudgifter er faldet nogle procent. Årets første syv måneder arbejder en dansk lønmodtager for staten. De sidste fem for sig selv.

Før første verdenskrig udgjorde statens del af bnp ca. 10%. Efter anden verdenskrig var det steget til over 25%, men frem til 1960 var Danmark vel at mærke stadig et af de europæiske lande med den mindste skattebyrde og den mindste offentlige sektor, hvilket formentlig skyldtes vor manglende krigsdeltagelse. Men det fik vi som bekendt rettet grundigt op på.

Og så skete der i 1914 i øvrigt det helt afgørende, men ofte oversete, at man i alle lande indførte den ubegrænsede seddelpresse og dermed den permanente inflation.

Før da havde valutaerne oftest været bundet til guld. Efterhånden som bruttonationalproduktet steg mere end mængden af guld, blev pengene derfor mere og mere værd. Man havde derfor næsten altid deflation. Og da der kun i begrænset omfang udstedtes flere penge, måtte nogle spare op for at andre kunne låne pengene.

Staten spillede derfor stort set ingen aktiv rolle i økonomien, og man havde fra napoleonskrigene til 1914 den største velstandsstigning, verden har set, samtidig med at man havde et gennemgående konservativt samfund. Økonomisk stabilitet og ejendomssikkerhed skaber nemlig konservatisme, mens inflationens udhuling af værdierne skaber revolutioner. Der gik hyperinflation forud for den franske revolution i 1789, den russiske i 1918 og den tyske i 1933.

Men fra første verdenskrig vendte man det hele om. Den ene valuta efter den anden blev løsrevet fra guld, og nu kunne såvel staten som private banker derfor hente nøjagtig lige så mange penge, som de ville, i nationalbankens trykkeri. Mængden af penge styres derfor alene af den af nationalbanken fastsatte rentefod og af statens eventuelle lyst til at trykke pengesedler for at dække sit forbrug. Og så er økonomien pludselig statens ansvar og gøres til en videnskab. Konsekvensen af dette så man med krakket i 29.

I tyverne steg pengemængden med 10-15% om året, selvom produktiviteten kun steg 3%. Det viste

¹⁶ Strukturkommissionens betænkning. Betænkning 1434. Januar 2004.

sig kun i begrænset omfang som almindelig (vare og løn)inflation, men i stedet som kreditfinansieret inflation i aktiekurser. Og hver gang det kunstige system så ud til at krakele, så pungede man blot flere penge ud.

Det er det samme, som er sket i endnu voldsommere grad de seneste 15 år, hvor pengene så har lagt sig i stigende boligpriser og aktier. Også i Danmark er pengemængden de seneste 15 år steget med over 10% om året. Pengemængden er blevet mangdoblet, uden af BNP er det. Og det må nødvendigvis ende med enten hyperinflation, som i Tyskland i 1923, eller med et deflationært krak med mindskelse af pengemængden som i 1929. Det første er langt det mest sandsynlige, og hvad vi jo allerede oplevede i mild form fra 1973 til 1981.

Og når det sker, så vil man igen på absurd vis bede problemets årsag om at løse problemet, selvom det for længst er påvist at staternes forsøg på at påvirke økonomien i 30erne og 70erne netop var årsagen til krisernes længde.

Alligevel vil man ved enhver krise falde på knæ for staten og sige: Herre frels mig. Og sådan er det på alle områder. Mens jeg skriver disse linier, kan jeg høre i radioen, at to turister er druknet i Vesterhavet kort herfra, og straks kan man høre det statsudnævnte "Rådet for Større Badesikkerhed" (sic) være forarget over, at staten (dvs. den selv) ikke har sat vagter langs de tusind kilometer danske kyster for at fritage folk fra at tænke selv, når de bader. Og om et par dage foreligger der en meningsmåling, som støtter forslaget. Vanviddet er himmelråbende. Herre frels mig jeg går under. Nej, et ædrueligt tavst flertal findes ikke længere.

Det totalitære systems uhæmmede vækst skaber problemer, som man så skal løse ved endnu mere vækst. Den skræmmende tanke er, at vi nu er kommet så langt ud, at kun en krise på linie med den sorte død eller trediveårskrigen ville kunne give Europa et helt nyt udgangspunkt.

Nu bliver f.eks. indvandringen og den deraf følgende terrorisme brugt som undskyldning for øget social kontrol, øget spionage mod egne borgere, overvågning i det offentlige rum osv. Hvis staten var blevet ved sin læst og vogtet grænserne i stedet for at frelse verden, havde den heller ikke haft denne undskyldning for

vækst. Selv sympatiske politikere synes at mene, at staten er løsningen, når sandheden er, at staten er problemet.

Formentlig er det også sådan, at når der er begrundet håb om, at islam bliver holdt nede i USA, så er det, fordi staten trods alt er mindre i USA. Men også i USA er staten vokset næsten uhæmmet. F.eks. gennem den moderne narkotilovgivning, som skaber en enorm kriminalitet og derved begrunder opbygningen af store politistyrker med betydelige beføjelser. (Al narkotikatilovgivning blev, også i Danmark, indført efter første verdenskrig. Før da var det menneskers eget valg og ansvar, om de ville ødelægge deres liv.) Gennem det stadig mere uigennemskuelige militær-industrielle kompleks, som allerede præsident Eisenhower advarede imod, gennem diskriminationslovgivningen, som gør næsten halvdelen af befolkningen til forfulgte mindretal, der skal have særlig statslig beskyttelse og senest gennem terrorlovgivningen, som i såvel Europa som USA forskubber magtbalancen mellem individ og stat, overvåger det offentlige rum, afskaffer brevhemmeligheden osv. osv.

Når der stadig synes at være meget mere håb for USA, så skyldes det derfor ikke den føderale stat, men at USA stadig har et stærkt civilsamfund, og at befolkningen stadig har en stærk frihedstradition. Det er ganske enkelt en statistisk kendsgerning, at jo mere mennesker går i kirke, jo mere vægt lægger de på den personlige frihed og det personlige ansvar. Meningsmålinger viser f.eks., at jo hyppigere amerikanere går i kirke, jo mere vægt lægger de på den grundlovssikrede ret til at have våben. En ret, som forfatningens fædre skabte, for at give fremtidens borgere mulighed for at gøre oprør mod staten, hvis den gør sig for mægtig.

I Europa tror de fleste, at det nytter at bruge staten til at tvangsassimilere muslimer. Man vil have staten til at blande sig i muslimers familiemønstre, børneopdragelse, institutionspasning, skolevalg osv. osv. Mere socialstat, som jo naturligvis kommer til at ramme alle andre "afvigere" endnu mere.

I virkelighedens verden er det eneste virkningsfulde formentlig det modsatte: Islam har jo aldrig vist evne til at overleve, hvor den ikke beskyttes af en totalitær stat, hvori mod kristendommen vokser eksplo-

sivt, hvor staten er mere eller mindre opløst som social faktor, som i nutidens kinesiske storbyer, i Sydamerika og i Afrika. Så formentlig er det også kun en genskabelse af friheden i Europa og en reducering af staten til de nødvendige 10% af økonomien, som kunne redde Europa fra islamisering. Muslimer ville flygte skrigende bort fra en sådan frihed.

Og friheden er jo altid kun et biprodukt af den kristne forkyndelse. Derfor er den kristne forkyndelse i dag det mest samfundsundergravende, der findes, og det vigtigste, man bør gøre, hvis man ikke ønsker, at solen i løbet af de næste tre årtier skal gå endeligt ned for aftenlandet, er dette ganske simple: At gå i kirke på søndag og tage sine børn og børnebørn med.

*

Jeg vil slutte med en lille anekdote om noget helt andet, jeg kom til at tænke på, da jeg var ved at fylde ny benzin på buskrydderen. Pludselig så jeg for mig billedet af Harpo Marx, medens han propper ituskårne dele af klunkemøbler ind i ovnen på et damplokomotiv i fuld fart. Det kræver nok en forklaring, og den kommer her:

Et at de tydeligste eksempler på statens helt nye rolle og selvforståelse i det tyvende århundrede var jo, at da det nye kommunikationsmedie, radioen, opstod i 20erne og senere fjernsynet i 40erne, da blev det straks som den naturligste ting i verden overalt i Europa monopoliseret af staten. Og så længe det var teknisk muligt, blev monopolerne fastholdt.

I 1960erne, da monopolet stadig var totalt, kunne man trods alt cirka en gang om ugen af statens opdragere allernådigst få lov at se en enkelt amerikansk film. Normalt film, som man allerede dengang betragtede som lidt gamle. De klassiske western-film, Fred Astaire-film osv.

Sammen med John Fords westerns med John Wayne var min favorit som vel ca. 10-årig så afgjort Marx Brothers. Filmene er, så vidt jeg husker, og jeg har ikke set dem siden, ikke andet end en række sketches lagt oven på hinanden. Men mange af scenerne er til gengæld aldeles uforglemmelige, og de kan, i hænderne på ferme eksegeter, formentlig tillægges talrige allegoriske betydningsslag.

Den scene, jeg kom til at tænke på

denne søndag aften med buskrydderen, var den uforglemmelig togjagt i filmen "Go West". Jeg kan ikke huske handlingen, men som alle andre Marx Brothers film handler filmene givetvis om nogle gode og renhjertede unge mennesker, hvis retmæssige ejendom og livsdrøm er truet af en ond kapitalist, som vil monopolisere alt og på vejen dertil forhindre de to unge mennesker i at få hinanden. Ligesom i Clint Eastwoods Pale Rider og utallige andre amerikanske westerns er skurken en, der vil monopolisere jernbanedriften. Altså i virkeligheden en socialist af en art.

Ja, sådan er historien formentlig, og det er jo altid en virkningsfuld fortælling, men jeg må vedgå, at der kun er én episode fra filmen, jeg kan huske, nemlig den nævnte store togjagt.

Toget, hvor Marx Brothers opholder sig, enten forfølger et andet tog hen over prærien eller bliver selv forfulgt. De fyrer derfor så meget som muligt op under damplokomotivets kedler. Det får kullet til at slippe op, og de begynder derfor i stedet at fy-

re med togets træinventar og til sidst med selve vognene således, at da der er allermest ild under kedlerne, og toget når sin maksimale fart, da er kun selve stålskelettet tilbage. Måske er det det bedste billede på vesten i dag. 1500 år brugte den vestlige kristenhed på at bygge op. I 1500 år udvidede man hovedstolen såvel materielt som åndeligt. Og på mindre end 100 år er det lykkedes at brænde det hele af og tilmed udstede utallige vekslere på de kommende par generationer. Nu sidder vi tilbage på det nøgne togskelet og drikker champagne, medens toget stadig kører med fuld fart.

Og hvor er så håbet? Ja håbet består naturligvis i, at også Marx Brothers filmen endte lykkeligt. Og hvis skyld er det? Det er naturligvis manuskriptforfatterens.

Og de som bor ved jordens ender

Frygter for dine tegn

Du fylder morgens og aftenens frembrud

*Med jubel.*¹⁷

*...og det skal ske mod aftenstid, at der skal blive lys.*¹⁸

¹⁷ Salme 65,9. Oversættelse af 1871.

¹⁸ Zakarias' bog 14,7. Oversættelse af 1871.

HENRIK FROST:

Hån, spot og latterliggørelse

Da de hysteriske reaktioner på Jyllands-Postens Muhammedtegninger tog af i sommeren 2006, fulgte en sand strøm af bøger om krisen,

og som det så ofte går, fik de først udkomne titler tildelt en hel del opmærksomhed i pressen, hvorimod senere udkomne titler har måttet nøjes med en noget mere anonym tilværelse. Det gælder således også Knud Bjarne Gjesings bog: »Hån, spot og latterliggørelse – Egyptisk satire under Muhammed-krisen«, som først udkom sidst på året i 2006, og som derfor stort

set ikke har været omtalt i pressen, hvad den burde have været.

Gjesings lille skrift på i alt 73 sider indledes – efter et kort forord – med gengivelsen af 13 tegninger, der blev bragt som en replik til Muhammedtegningerne i den egyptiske avis Al Fagr, der selv præsenterede dem som »et svar til dem, der fornede sig til at trælle for racisme, falkneri og forbrydelse«. Tegningerne, der nok ikke vil skabe epoke i kunsthistorien, kan ikke siges at lægge fingrene imellem. Korset og jødestjernen får kort sagt, så hatten passer, og dermed bliver tegningerne kun endnu et bevis i den lange række af beviser på hykleriet i den megen snak fra muslimsk side om omsorg og respekt for de skrøbelige religiøse følelser – ikke mindst modpartens.

Efter præsentationen af de egyptiske satiretegninger følger Gjesings eget 40 sider lange essay:

»Ytringsfrihed og religionsfrihed«, som ganske underholdende indledes med en omtale af den egyptiske popsanger Sha'ban Abd Al-Rahim, der i sin ørehænger om terroregrebet på World Trade Center sang: »Hey people! It was only a tower«, mens han i sin sang om Muhammedkrisen: »Denmark? They are nothing but Pagans« nu bl.a. kan fortælle:

»De vil forvrænge hans (Muhammeds) billede, de foragtelige idioter ...

Det er sindssyge mennesker, og deres boss er idiot ...

Vores islam er kærlighedens religion, ikke uretfærdighedens og terrorismens ...

Når I alle mødes i Helvede, vil flammerne slikke jeres fjæs ...

Vi vil ha' en total boykot, og det er heller ikke nok«.

Bogens essay er et glimrende og oplysende debatindlæg til forsvar for ytringsfriheden, og det påpeger og gennemhuller mange af de meningsløsheder og selvmodsigelser, som man som iagttager blev præsenteret for undervejs i den verdensomspændende krise. Forfatteren har et godt og skarpt blik for det nærmest komiske hykleri, der prægede dele af det politiske landskab herhjemme. F.eks. fandt Holger K. Nielsen det pludselig opportunt i Kristeligt Dagblad at mene, at venstrefløjen i sin tid også havde været for hård ved de kristne (s.37). Og forfatteren har et lige så godt og klart blik for hykleriet i de muslimske samfund, hvor man bl.a. så demonstrationsbannere med påskriften: »Knus danskernes hoveder« side om side med påskrifter om »tolerance og fred« (s.33). Natans revsende ord til kong David: »Du er manden« mangler tilsyneladende endnu at slå rod sådan for alvor i den muslimske bevidsthed. »Man kræver højlydt respekt, men viser den ikke over for andre«, som Gjesing med tilslutning citerer Hans Magnus Enzensberger for (s.33).

Forfatteren har ikke nogen synderlig stor sympati eller respekt for de hjemlige såkaldte islameksperter, der, mens bølgerne gik højt, næsten dagligt via TV'et trådte ind i danskernes stuer med deres mærkværdige analyser, og han ville på dette punkt sikkert kunne skrive under på den præcise karakteristik af Vestens intellektuelle islam-